

Jáki Sándor Teodóz OSB (1929–2013)

Karvezető, tanár, előénekes bácsi, a moldvai csángók apostola

Jáki Sándor Teodóz 1929. május 12-én született, családjában ötödik gyermekként Győrött, Nádorvárosban, a Zrínyi utca 6. szám alatt, ezért, *Öcsike, Győr V. K., azaz a Világ Közepe, a szülőházon már készül az emléktábla*. Két bátyja, Jáki Imre Zénó (1919–), a pannonhalmi és a győri gimnázium egykori igazgatója és a Templeton-díjas fizikus-teológus Jáki László Szaniszló (1924–2009) ugyancsak a bencés rend tagjai. Teodóz atya a pannonhalmi gimnázium első évfolyamába járt 1939–1947 között, osztályfőnöke a nyelvészprofesszor Danczi József Villebald (1910–1977) volt, akitől a népi vallásos értékek megbecsülését is tanulta. Szent Benedek rendjébe 1944 decemberében lépett be, a papság szentségét Pannonhalmán nyerte el 1952. június 27-én, Szent László király ünnepén. Éppen gyémántmiséje napján látogatott, története során negyedik alkalommal Győrré a Szent Jobb, a már súlyos betegséggel küszködő Teodóz atya hosszú órákon keresztül imádkozott nemzeti ereklyéink előtt.

Felszentelése után a pártállami korlátozás miatt „renden kívülként” Mezőtúron (1952–1954), majd a következő két évben Sopronban látott el kántori szolgálatot. *1956-ban elkezdtem tanítani Győrött, ki is tört a forradalom* (részt vett a győri tüntetéseken); 1959-től egy évig újra Sopronba küldte a rendje, majd 1961-ben a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán középiskolai ének-zene-tanári és karvezető diplomát szerzett. 1961-től 2007-ig a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium énektanáraként, karvezetőjeként dolgozott, valamint a győri bencés templom karnagyaként szolgált, itt tanította e sorok íróját is. 1967–1991 közt a Budapesti Nyári Kántorképző Tanfolyam gregorián- és népénektanáraként —növendékei szerint— lángoló virtuozitással nevelte az egész országból és a Felvidékről érkezett tanítványokat. 1968 és 1991 közt a Győri Hittudományi Főiskolán a Musica Sacra és a beszédtechnika tanára, emellett 1969 és 1991 között a győri székesegyház Palestrina Kórusának karnagya volt —itt is énekelhettem a keze alatt—, ezután a győri bencés Szent Ignác-templom kamarakórusát vezette másfél évtizeden keresztül. 1990 után egy-egy évig még a győri Richter János Zenei Szakközépiskolában és a Győri Balett Kísérleti Tánc- és Vizuális Művészeti Szakközépiskolában is tanított egyházzene-t.

Jáki Teodóz a legkiválóbb mesterektől tanult: gyermekkorában Szigeti Kiliántól, majd zeneakadémistaként Gergely Ferenctől orgonálást, Sugár Rezsőtől zeneszerzést, Szőnyi Erzsébettől zenepedagógiát, Bárdos Lajostól kórusvezetést. Lajtha Lászlóval kétszer beszélgetett hosszasan a népénekekről és a *Szent vagy, Uram!/Hozsanna* énekeskönyvnek a népénekhagyományra mért poröly-

csapásáról; Volly István szintén népi értékeink megbecsülésére biztatta. A boldog emlékű Bálint Sándor szegedi művelődéstörténész-néprajzkutató professzor kétszer ministrált Teodóz atya miséjén Szeged-Alsóvárosban. Rajeczky Benjaming atyai mesterének tekintette; a liturgia- és zenetörténészek közül Mezey Lászlóval, Domokos Máriával, Szendrei Jankával és Dobszay Lászlóval, a néprajzkutatók közül Erdélyi Zsuzsannával, S. Lackovits Emókéval, Timaffy Lászlóval és Barna Gáborral rendszeres szakmai kapcsolatot tartott. Kodály lelki vezetőjével, Nádasi Alfonzzal évtizedekig egy folyosón lakott a győri Bencés Rendházban. Domokos Pál Péter, a csángómagyarok első apostola két dedikációjában *édes testvér*-ének, Erdélyi Zsuzsanna —akit Villebald és Teodóz atya hívott meg előadást tartani vidékre, Győrbe 1971-ben elsőként— egy 2008-as interjújában *szellemi ikré*-nek nevezte a győri bencés zenetanárt.

Jáki Teodóz gimnáziumi zenei nevelésének szerves részei voltak a növendékhangversenyek: 1963-tól kezdve a Nemzeti Filharmonia programjaként egy tanév során négy alkalommal *élő* klasszikus zenét hallhattunk a legjobb előadóművészektől: a Tátrai Vonósnégyes 33 alkalommal volt a győri gimnázium vendége, ezenkívül —a teljesség igénye nélkül említve— a saját tanítványa, Dobra János alapította Tomkins Énekegyüttes, a szintén tanítványa, Tamási László alapította debreceni Kölcsey Kórus, a Szabó Miklós vezette Győri Leánykar, a Medveczky Ádám dirigálta Győri Filharmonikus Zenekar játékában gyönyörködhetünk többször. Az utolsó évtizedben Bogányi Gergely zongoraművész tisztelte meg felejthetetlen művészetével minden esztendőben a mestertanárt és diákjait. Teodóz tanár úr különösen szerette a csellómuzsikát és a bécsi klasszikus vonósnégyest; a hangversenyek előtt az énekórákon zenehallgatással együtt elemzte a megszólalásra váró műveket, közben köhögni vagy pisszegni sem volt szabad: *Öcsike, ne köhögj! Hát, nem érzed a zene lényegét? A kazettát visszacsévéld, de a zenekart a színpadon hogy tekerem vissza, ha ott is zörögsz?!*

Teodóz atya munkásságát a liturgia és a klasszikus, vallási néphagyomány kutatása, szeretete és egész életén át való megélése, továbbadása jellemezte. Szívügye volt, hogy magát a szentmisét énekeljük. Ezért az 1960-as évek végétől, valószínűleg 1967-től —jóval a *Kis Magyar Uzuális* megjelenése előtt— már énekelte a győri székesegyház és a bencés templom falai között az anyanyelvű liturgikus énekeket. Barsi Balázs ferences teológus visszaemlékezése szerint az 1968-as scholás továbbképzésen Győrött, Rajeczky Benjamin vezetésével már énekeltek e tételeket. Ennek különös jelentőségét az adta, hogy a pártállami évtizedek adottságai miatt szinte az egész Dunántúl katolikus gimnazistáinak és a Váci egyházmegyével együtt a Dunántúl kispapjainak nagy része Győrött, Teodóz atya zenei vezetése alatt tanult 1968 és 1991 között. Ennek következtében a *Kis Magyar Uzuális* és az *Éneklő Egyház* (1985) énekeskönyv országos elterjesztésében Jáki atya elvülhetetlen érdemeket szerzett. Az első, modern egyházzenei szemináriumi jegyzet, a *Musica Sacra I–II*, az ő szerkesztésében jelent meg 1974-ben. Minden vásár- és ünnepnapra elkészítette, sok száz példányban sokszorosított lapra gépelve és saját kezével

kottázva a teljes liturgikus- és népénekrendet. Évtizedeken keresztül nem volt olyan diákja és templomi híve, aki ne ezekről a *cédulákról* készült volna a vasárnapi szentmisére és énekelte volna azt végig az áldoztatórácsnál lelkesen vezénylő Teodóz páter irányításával. A szakrális néphagyomány legszebb darabjaival együtt magát a szent liturgiát, annak mélységét, lényegét, tartalmát, szeretetét, értékrendjét oltotta belénk énekóráin, a gimnázium szombat déli közös (felejthetetlen hangulatú és lendületű) énekpróbáin, a *szombaton kettő előtt két perccel* kezdődött székesegyházi schola-próbákon, továbbá kispapjainak a Szent István király alapította falak között. A székesegyház vasárnap 10 órakor kezdődött konventmiséjén a Palestrina Kórus szolgált a scholával együtt a kóruson, havonta egyszer pedig a kispapok énekeltek a *Liber Usualis* gyűjteményből latin gregorián szentmisét a szentélyben. Teodóz atyának szívügye volt a templomi felolvasás, sőt, a recitáció. Külön beszédtechnika próbákat tartott, hogy a *felolvasott perikópa 1. érthető; 2. hallható; 3. Isten igéjéhez méltó legyen!* Minden korban használhatók azok a lapok, amelyekre Teodóz atya a felolvasás, vagy éppen a liturgikus recitáció szempontjából kigépelte és kiváló jelzésekkel ellátta mindhárom (A, B, C) egyházi év egészének összes olvasmányát és szentleckéjét. A nagy ünnepek evangéliumai a székesegyházban és a bencés templomban nem egy alkalommal három szólamban, organum-stílusban szólaltak meg Teodóz atya feldolgozásaként — munkája mintáját *Thuz Osvát intonáriumá*-nak karácsonyi *Liber generationis*-a és egy XV. századi erdélyi *Psalterium-töredék* Genealógiája jelentette. Kis énekesei a székesegyházban 1990-ig minden karácsonykor a bukovinai székely betlehemes játékkal várták a gyermek Jézus születését, a scholával szenteste az elmaradhatatlan *Ave spes nostra...* lucernáriumi antifónát énekeltek a Szűzanya tiszteletére. Scholás korunkból a nagyhétnek egy egész életre felejthetetlen élménye marad a virágvasárnapi, dramatikus, állomásokra osztott bevonulás, a passióéneklés —nagypéntekenként az esztergomi moll-dallamon—, a szent háromnapban a *Kyrie puerorum*, az egyetlen népi Krisztus-siralom, az *Ómagyar Mária-siralom*, a népi Péter-siralom és 1999 óta az *Aranymiatyánk* dramatikus legendaballada eléneklése vagy csodálattal való hallgatása. (1987-ben, 10 évesen előénekelhettem a győri székesegyház főoltáránál a *Kyrie puerorum*-ot, miközben a kispapok az ősi, esztergomi liturgikus rend szerint szólaltatták meg Jeremiás sirmait.)

Ezt a liturgikus kincstárat egészítette ki a XX. század közepén elindult népe-ének-gyűjtés legjava. Jáki Teodóz aktív és fáradhatatlan népének- és imádságoskönyv-gyűjtése 1974-ben kezdődött a Kisalföldön, továbbá a felvidéki Zoboralján és Mátyusföldön. 1978 augusztusa és 2012 szeptembere között 145 alkalommal járt Erdélyben és 111 alkalommal látogatta meg az általa legszeretettebb népcsoportot, a moldvai csángómagyarokat. *Csángókról, igaz tudósítások* címmel 2002-ben adta ki élményeit könyv formájában. Több alkalommal sürgettem, hogy rendszerezve adja közre gyűjtéseit, mire válaszolta: *Norbikám, nem tudományos céllal készítettem a felvételeket, csak arra voltam kíváncsi, hogy vallásos magyar népünk mit és hogyan énekel.* Teodóz atya e célnak érdekében mindenhová

—az említettekén túl Kárpátalját és az al-dunai székelyeket is ide számlálva— elzarándokolt a Kárpát-medencében, Moldvában és Bukovinában, ahol magyarok élnek, és ebből páratlan értékű gyűjtemény kerekedett. Minden énekórán a tanteremben kifüggesztve láthattuk a Magyar Szent Korona Országainak térképét: *Kiskolléga, itt, nálunk a Dunántúlon, a Páva-dallam miatt is ötösre, az Alföldön ugyancsak ötösre, a Felvidéken hatosra, az erdélyi Kalotaszegen, Mezőségen, Székelyföldön és Gyimesben 15-ösre és Moldvában, a csángómagyarok huszonötösre tudnak énekelni!* Gyakran hozzátette Domokos Pál Péter prófétai jóslata nyomán: *Ócsike, ne feledd, mindennél rettenetesebb sors a csángósodás: az értelmiségét vesztett népnek a sorsa. Nehogy ránk is ez várjon, ha keleti bástyáink elveszejszenek.* Teodóz atyát a népénekülés művészetére az általa méltán mélységesen tisztelt búcsúvezető előénekesek tanították, akiket a néprajztudomány szeptember és szeptasszony névvel illet. Hadd említsünk néhányat énektanárunk mesterei közül: Strauszné Lauer Teréz (Máriakálnok, Moson vm.), Virág Mihály ácsmester (Kunsziget, Győr vm.), Molnár János (Egyed, Sopron vm.), Manyuch Örzse (Zsére, Zoboralja), Kubicza Rozália és Forró Ferenc (Vága, Mátyusföld) és a moldvai csángók közül Miklós Erzse (Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa lánya, Klézse), Néni Marika (Lészped), Sáríg Erzsébet (Forrófalva), László Józsefné Kiss Erzsébet (Pusztina), Jancsika Ilona (Szitás), Csernik Mária (Lujzikalagor). Tőlük tanulta Teodóz atya a legősibb közösségi éneklési módot, a diktálást: az előénekes által előénekelte sort az egész hívő sereg könnyen és bátran, énekeskönyv és orgona nélkül megismétli. Sokszor élővé tette ezt a —velem is több alkalommal kipróbáltatott— kitűnő éneklési módot a Győr megyei Tét-szentkút, a felvidéki Cigléd és Nyitra, a háromszéki Futásfalva és a bukovinai Kacsika kegyhelyeken, ahol 1992 óta minden esztendőben celebrálta Nagyboldogasszony ünnepén a csángómagyarok évi egyetlen magyar nyelvű szentmiséjét. Ugyanígy, Virág Miska bácsi nyomán példamutató hivatástudattal vezette 1986 és 2012 között a rábaközi Kunszigeten a húsvétvasárnap hajnali Jézuskeresés szent szokását, melynek során diktáló előéneklésre felkeressük a határ és a falu megszentelt helyeit, és újra átéljük a szent háromnapot. Nem véletlenül kérte, hogy *ha meghalok, írjátok rá a gyászjelentésemre és a síromra: a kunszigeti Jézuskeresés előénekes bácsi helyettese.* Jáki páter a Palestrina Kórusral a győri püspökség templomaiban olyan egyházzenei áhítatokat tartott az 1970-es években, amelyeken az adott község saját népének hagyományából, valójában az előző heti gyűjtéseiből énekeltek. Mekkora biztatás lehetett Szigetköz, Rábaköz és a Hanság közösségeinek, hogy a *Hozsanna* énekeskönyvnek —ilyen tradícióval rendelkező helyeken sajnálatos— kötelezővé tétele után, éppen az egyházmegye zeneigazgatójától hallhatták a szakmai és emberi biztatást *a saját egyházzenei anyanyelvük, népénekváltozataik fenntartására, méltó megőrzésére.* Teodóz atya az elmúlt esztendőben ugyanígy bábáskodott a Rábaközi Boldogasszony, a Mosolygós Mária kegyhelye, Osló magyar nyelvű népvesperásának fenntartásán. A mátyusföldi Vága, Kismácséd és Nagymácséd községek népi kórusainak a moll-dallamfordulatokat őrző *virágvasárnapi pászó* továbbéltetésében

adott nélkülözhetetlen segítséget és biztatást. Nekünk, diákjainak elképzelhetetlen volt az ádvent az általa épp e népékkincs élővé tételével vezetett, bensőséges hangulatú *Rorate* vagy december 13-a a *lucabúza* csíráztatása nélkül. Barátainak, ismerőseinek, tanítványainak sok helyre berobbanva, jó szívvel és a palóc Őrhalomban gyűjtött *Békesség hirdető Istennek angyala...* recitatív énekkel együtt osztogatta ádvent idején a Zoboraljáról és Mátyusföldről hozott sok ezer *ostyát*. Teodóz atya nem temetett el úgy senkit, hogy a koporsónál vagy a gyászmise előtt ne énekelte volna el a *Halotti Beszéd*-et. Amikor a mustármagról szóló példabeszéd következett a vasárnapi evangéliumban, akkor mindannyiunk hangjegyfűzetébe cellulsszal mustármagot ragasztott: *Öcsike, el ne feledd a hitedet, „csak” ennyire lenne szükséged, mint ez a mustármag!* Amikor Pétert mint Sziklát jelenítette meg a vasárnapi örömhír, eredeti szikladarabot hozott az énekórára Fülöp Cezaréája vidékéről, amelyet mindannyian a kezünkbe foghattunk: *Kiskolléga, ez a kő hallotta az Úr Jézus és Szent Péter szavait!* Teodóz atya számos bencés gimnazista és győri kispap tanítványa indult sikerrel a Kisalföldi Honismereti Pályázaton, nagyjából 1970 és 1995 között, ahol vezetőtanáruknek a pályaművekhez fűzött hosszú kérdéssorait indigós füzetek őrzik. Szülőföldünk néhány falujának szakrális hagyományvilágáról már csak ezekből a kérdéssorokból tudunk visszakövetkeztetni. Teodóz atya irányításával jómagam Győr-Szigetben végeztem a faluról származó emberek körében az 1994–1995-ös tanévben népének-gyűjtést, írtam díjnyertes pályamunkát és indultam el e nyomon a vasi Perenyébe 1995. július 8-án, amelyet azóta fogadott szülőfalumnak tekintek.

Jáki Sándor Teodóz életét a liturgia és az abból forrászott, ma is éltető szakrális néphagyomány kutatása és hiteles megélése jelentette. Mindezek nélkülözhetetlen alapeleme a zene, amelyet sajátjaként a legmagasabb szinten művelt hosszú életén keresztül. Megtalálta a liturgikus ének, a klasszikus többszólamúság és a népének egészséges egyensúlyát a liturgikus és paraliturgikus cselekmények során. A szent szertartásokat mindig a legnagyobb odaadással és a legértékesebb énekekkel, a hívekhez közvetlenül szólva végezte, legyen az katedrális-liturgia vagy a szigetközi Vének kisközség elsőpénteki miséje, ahol 1992 és 2000 között teljesített lelkipásztori szolgálatot. Legendás munkabírásával, folyton izzó, napi 3–4 órát alvó életritmusával és humorával mindig ébren tartotta övéit. Modora, bizony, néha nyers volt, de ez azt is jelentette, hogy bármikor vállalta a konfliktust, ha az Igazság azt megkövetelte a zenei hazugsággal szemben. 2013. január 8-án este szólította magához az Úr a pannonhalmi főmonostor falai közül. Azon a napon, amikor a győri Szent Kamillus-plébániatemplom éves szentségimádási napja van, ahol szülei esküdtek örök hűséget egymásnak. Január 12-én búcsúztattuk Teodóz atyát Bíró László tábori püspök szónoklatával a pannonhalmi bazilikában, ahol az általa útnak indított Nyisztor Ilona pusztinai népdalénekes méltó módon, csángó halottvirrasztó énekekkel köszönt el népcsoportja apostolától.

Zárásként fohászkodjék lelke üdvéért az általa 1985-ben az udvarhelyszéki Lövete községben gyűjtött, a *Jáki Sándor Teodóz énekel és tanít* CD-lemezen (Győr 2004) is hallható szentségimádási népének (*Térj be hozzám, Istenem...*) záró versszaka: *Jövel, Jézus, jöjj hamar, / Palástodba bétakarj, / Tartsad meg a lelkemet, / Legyen mindig a Tied! Amen.*

*Medgyesy S. Norbert (Győr–Perenye) művelődéstörténész,
a PPKE BTK Történettudományi Intézetének adjunktusa (Piliscsaba),
az MTA BTK Régi Magyar Drámatörténeti Kutatócsoportjának tagja,
a piliscsabai Boldog Özséb Színtársulat vezetője.*

Horváth Dori Tamás OSB győri perjel búcsúztatója

Kedves Teodóz Atya!

Sokan vesszük körül koporsódat, akik valamiképpen hozzád tartozunk, akiknek életében szeretetteddel, szolgálatoddal jelen voltál. Most e sokból egy kisebb és egy maroknyi csoport, rendtársaid nevében, akikkel megosztottad életedet, szeretnék elbúcsúzni Tőled.

Köszönjük életedet, amellyel bencés közösségünket gazdagítottad. De különösen is életed utolsó két–három hónapját, amikor erőd és lendületed kezdett elhagyni, amikor útjaid ritkultak és rövidültek, és beiratkoztál a szenvedés iskolájába. Megtanultad, hogyan kell az erőtlenséget és a szenvedést imádsággal és türelemmel elviselni; elfogadni és megköszönni minden legkisebb segítséget. Bizonyára nehéz tanulás volt, de, azt hiszem, ezzel tanítottad a legtöbbre azokat, akikkel találkoztál ebben az időben.

Azt kérjük Tőled, hogy amikor odaát, a „trón és a Bárány színe előtt” az angyalokkal együtt énekelsz, velünk és értünk is mondd: „Üdv Istenünknek, aki a trónon ül, és a Báránynak! Áldás és dicsőség, bölcsesség, hála és tisztelet, hatalom és erő Istenünknek örökkön-örökké. Amen!”

Kedves Gyászoló Testvéreink!

Bíró László püspök urat kértük meg, hogy Teodóz atya temetésén a volt tanítványok, barátok és ismerősök és mindazok nevében, akik szerettek volna pár szóval elbúcsúzni, a búcsúztatót mondja. Ő Teodóz atya nagyon jó barátja és életének sok eseményén át kísérője volt, például arany- és gyémántmiséin.

Sajnos a püspök atya nem tudott eljönni, mert 16 órakor a Mátyás templomban a doni misét mondja. Elküldte búcsúztatóját, amelyet most felolvassunk.